

## ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора Лопатинського Юрія Михайловича на дисертаційну роботу Бурляй Аліни Павлівни на тему: «Організаційно-економічне забезпечення екологізації сільського господарства в умовах сталого розвитку», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством у спеціалізовану вчену раду Д 38.806.01 у Миколаївському національному аграрному університеті

1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з напрямками наукових досліджень.

Промовисті досягнення науково-технічного прогресу (здебільшого матеріальні) зумовили формування споживацького характеру дій суб'єктів сучасної економічної системи. У співіснуванні «природа – людина» необхідним є проголошення єдності людей з довкіллям і поваги до нього. Особливо це стосується функціонування галузі сільського господарства, безпосередньо сполученого з природними ресурсами. Продукція сільського господарства визначальна для формування продовольчої безпеки будь-якої країни. Разом із тим, у сучасних умовах господарювання сільське господарство починає відігравати екологічно негативну роль, спричиняючи зростаючі масштаби ерозії ґрунту, зменшення видової розмаїтості фауни та флори, уніфікацію агроландшафтів, забруднення довкілля пестицидами, нітратами, а також багато інших шкідливих видів впливу. Зазначені процеси не тільки порушують екологічну рівновагу біосфери, але й істотно знижують продукційний потенціал самих агроecosystem.

На сьогодні з позицій синтезу природничих і гуманітарних наук існує спроба вирішити зазначену проблему за допомогою теорії сталого розвитку («sustainable development»), під якою розуміють модель функціонування системи із обмеженими параметрами, що забезпечує збалансовану динамічну рівновагу протягом визначеного проміжку часу між компонентами інтегрованої соціо-економіко-екологічної системи. Мета полягає у пошуку парадигми об'єднання економічного зростання й підвищення життєвого рівня з поліпшенням стану довкілля.

Багато науковців присвятили свої дослідження вивченню сучасних екологічних проблем, досягненню цілей сталого розвитку суспільства, у тому числі у галузі сільського господарства. Проте залишається вагомим

1363  
07.09.2020

необхідність формування організаційно-економічного забезпечення екологізації сільського господарства в умовах сталого розвитку, що обумовлює актуальність обраної дисертанткою теми дослідження.

Викладене переконує в аргументованості, своєчасності та значимості дисертаційного дослідження Аліни Павлівни Бурляй, предметом якого обґрунтовано обрано «сукупність теоретико-методологічних та прикладних засад формування організаційно-економічного забезпечення екологізації сільського господарства в контексті сталого розвитку» (с. 33 дисертації).

Дисертаційне дослідження відповідає напряму науково-дослідних робіт Уманського національного університету садівництва за темами: «Теоретико-методологічні та прикладні засади соціально-економічного розвитку аграрної сфери економіки України в умовах глобалізації» (№ ДР 0116U003210) і «Розробка методологічних підходів і практичного механізму еколого-збалансованого природокористування у сфері аграрного виробництва» (№ ДР 0108U009772), у межах яких авторкою досліджено організаційно-економічне забезпечення екологізації сільського господарства та обґрунтовано пріоритетні напрями екологізації галузі в умовах сталого розвитку. Здобувачка була виконавицею науково-дослідної роботи «Розробка і впровадження адаптивних технологій вирощування суниці та порівняння їх економічних ефективностей» (№ ДР 0118U003749) в 2018-2019 рр., в межах якої здійснювала аналіз економічної ефективності впровадження екологічних технологій вирощування ягід суниці як частини дисертаційної роботи.

## **2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.**

Ознайомлення з дисертаційною роботою, науковими публікаціями і авторефератом А.П. Бурляй дає підставу стверджувати про достовірність й обґрунтованість пропонованих наукових положень, напрацьованих висновків і рекомендацій. Достовірність проведеного дослідження зумовлена використанням комплексності та значної сукупності методів дослідження, зокрема – системного підходу (при вивченні зв'язків між явищами та процесами при формуванні організаційно-економічного забезпечення екологізації сільського господарства); структурно-функціонального та інституційного аналізу (при розробці пріоритетних напрямів екологізації сільського господарства та визначенні економічних результатів від їх впровадження); економіко-математичного моделювання (при оптимізації структури посівів із врахуванням еколого-економічних факторів); порівняльного аналізу (при вивченні досвіду екологізації сільськогосподарського виробництва в європейських країнах, при порівнянні

законодавчого забезпечення екологічного агровиробництва різних країн і порівнянні економічної ефективності методів ведення систем землеробства) та інших методів дисертаційного дослідження.

Достовірність результатів дисертаційної роботи ґрунтується на результатах опрацювання законодавчих й нормативних актів, даних Державної служби статистики України та інших органів державної влади; інформації міжнародних організацій та інституцій; наукових публікацій вітчизняних і зарубіжних учених.

Належний рівень обґрунтованості результатів засвідчує їхня апробація на науково-практичних конференціях різного рівня, достатня кількість авторських публікацій.

У всіх розділах дисертації наявний власний суттєвий доробок авторки у вирішенні питань формування організаційно-економічного забезпечення екологізації сільського господарства в умовах сталого розвитку.

Отже, наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження сформульовані чітко, логічно, послідовно, є достатньо аргументованими, викладені на належному теоретико-методологічному рівні з використанням сучасних наукових підходів.

### **3. Наукова новизна результатів, одержаних особисто здобувачем та поданих на захист.**

Основні положення дисертації, що містять наукову новизну, полягають, зокрема, у такому:

- обґрунтовано концептуальні засади запровадження ефективного екологічного менеджменту в сільському господарстві країни, що передбачає перехід від лінійної моделі функціонування галузі до її діяльності на засадах циркулярної економіки з метою забезпечення економічного та соціального зростання сільського господарства при одночасному зменшенні навантаження на довкілля за рахунок мінімізації споживання ресурсів та їх повторного використання (с. 304-307 дисертації);

- розроблено положення щодо діджиталізації сільського господарства з виокремленням п'яти рівнів оцифрування сільськогосподарських виробничих процесів, що прямо пропорційно корелює з ефективністю виробництва та обернено пропорційно – із затратами ресурсів і навантаженням на довкілля. У прикладному аспекті авторкою визначено економічний та екологічний ефекти від уведення цифрових технологій у практику сільського господарювання (с. 333-334, 345);

- систематизовано методичний інструментарій оцінювання ефективності екологізації сільського господарства на основі співвідношення економічних, екологічних та соціальних ефектів з витратами ресурсів, що забезпечили їх отримання, з урахуванням аргументованих авторкою особливостей економічної ефективності екологізації сільського господарства з довготерміновим періодом окупності екологічних проектів (с. 139-140, 144);

- узагальнено теоретико-методологічні засади формування екологічної політики в сільському господарстві, проведено типізацію економічних інструментів екологічної політики сільського господарства (с. 176-177);

- удосконалено понятійний апарат щодо трактування екологізації сільського господарства як керованого процесу послідовного впровадження технічних, технологічних, економічних, управлінських, організаційних, інноваційних заходів для формування сталої соціо-еколого-виробничої системи провадження сільськогосподарської діяльності, що сприяє раціональному природокористуванню та збереженню якості довкілля (с. 66-67);

- запропоновано методичний підхід до моніторингу ризиків екологізації сільського господарства на засадах їх визначення як загрози недосягнення поставлених цілей та потенційної можливості зниження ефективності сільськогосподарського виробництва як наслідок витрат на впровадження у господарську діяльність заходів і процесів, пов'язаних із охороною довкілля, функціонуванням екологічних систем виробництва сільськогосподарської продукції (с. 310-311);

- систематизовано класифікацію ризиків екологізації сільського господарства, визначені ступені їх вагомості в даному процесі та проведена типізація основних інструментів зниження ризику від впровадження заходів щодо екологізації сільськогосподарського виробництва (с. 312-317);

- удосконалено науково-методичний підхід до визначення перспектив розвитку біоенергетики на основі використання відходів від сільськогосподарського виробництва та розрахованих енергетичного, економічного та географічного потенціалів деревної біомаси в галузі садівництва України (с. 371, 375-378);

- узагальнено систему елементів інституційного забезпечення екологізації сільського господарства на основі ефективного поєднання фінансово-економічного забезпечення з методичним, нормативно-правовим та інформаційним, на засадах чого обґрунтовано необхідність удосконалення законодавчого забезпечення екологізації сільського господарства та його адаптації до законодавства країн ЄС в умовах розвитку системи сертифікації екологічного виробництва та його продукції (с. 122-123, 130);

- обґрунтовано науково-методичне забезпечення формування та реалізації системи фінансового забезпечення екологізації сільського господарства на локальному, регіональному та державному рівнях як напряду подолання наявного недофінансування сфери охорони довкілля (с. 264, 273);

- узагальнено основні причини повільного впровадження органічної системи виробництва в Україні (низька купівельна спроможність населення, відсутність інфраструктури для зберігання, переробки і транспортування органічної продукції; високі виробничі витрати), на засадах чого набув подальшого розвитку методичний підхід до оцінювання її результативності (с. 239-241);

- розроблено науково-методичний підхід до визначення інтегрованого показника рівня екологізації сільського господарства на основі розрахунку й оцінки індексів аридності та деградації сільськогосподарських угідь, еколого-агрохімічного балу, коефіцієнта деструктивного екологічного стану регіону (с. 216-218);

- удосконалено інтегральний підхід для визначення оцінки впливу еколого-економічних чинників на розвиток сільського господарства за допомогою таксономічного аналізу, який враховує дію різновекторних показників, на базі чого виявлено загальну тенденцію до зростання інтегрального показника еколого-економічного розвитку сільського господарства України за рахунок економічних факторів при негативному впливі екологічних факторів (с. 226-229);

- набув подальшого розвитку науково-методичний підхід оптимізації структури посівів зернових культур в розрізі підзон Лісостепу України, який, на відміну від існуючих, передбачає одночасну максимізацію об'єму виробленої валової продукції та обсягів акумуляції вуглекислого газу, що сприятиме збільшенню економічного та екологічного ефектів (с. 351-364);

- обґрунтовано напрями та інструменти державного регулювання екологізації у сфері сільського господарства (с. 284-285 дисертації).

#### **4. Практичне значення результатів дисертаційного дослідження.**

Отримані результати дисертаційної роботи можна рекомендувати для використання у практичній діяльності суб'єктів сільського господарства країни, органів державного управління, науково-дослідній роботі, навчальному процесі.

Розроблені авторкою пропозиції та рекомендації дисертаційної роботи використано у практичній діяльності установ та організацій, зокрема: щодо

удосконалення методичних підходів діагностики рівня екологізації сільськогосподарського виробництва, що дало можливість розрахувати прогностичні показники сталого розвитку аграрної сфери економіки регіону і врахувати їх у Стратегії розвитку Черкаської області на період до 2025 року; щодо адаптації досвіду країн Європейського Союзу у сфері розвитку ринку органічної продукції до умов функціонування економіки України, кон'юнктури вітчизняного ринку органічної продукції та обґрунтування причин повільного поступу органічного агровиробництва в Україні; стосовно впровадження органічної системи виробництва сільськогосподарської продукції, диверсифікації джерел енергії в аграрній сфері економіки та обґрунтування необхідності екологізації сільського господарства за рахунок раціонального використання природних ресурсів, впровадження енергозберігаючих систем землеробства та технологій виробництва; щодо використання деревної біомаси сільськогосподарських багаторічних насаджень, утворених від їх обрізки та викорчовування на енергетичні цілі; щодо оптимізації структури посівів зернових культур із врахуванням еколого-економічних чинників в розрізі виробничих напрямків; стосовно порівняння економічних та екологічних ефектів від впровадження цифрових технологій у сільськогосподарське виробництво.

## **5. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях.**

Основні результати дисертації викладено у 50 наукових працях, з яких 2 одноосібні монографії, 7 колективних монографій, 24 статті у наукових фахових виданнях України, 2 статті у наукових виданнях інших держав. Загальний обсяг публікацій становить 46,0 друк. арк., особисто авторці належать 41,7 друк. арк. Матеріали наукових публікацій використано у дисертації лише у частині, яка належить особисто здобувачці.

Публікації дисертантки загалом розкривають дослідницьку проблему та висвітлюють основні наукові положення дисертаційного дослідження.

Дисертація та автореферат відповідають встановленим вимогам. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації, розкриває її структуру й основні наукові положення.

## **6. Дискусійні положення та рекомендації.**

Вивчення основних положень і одержаних наукових результатів дисертації дозволяє відмітити окремі з них як дискусійні, а саме:

1. У напрямі детальнішого висвітлення інституційного забезпечення екологізації сільського господарства (п. 1.4) доцільно було би розглянути сутність понять «інституції» та «інституційне забезпечення».

2. Бажано було би більше уваги акцентувати на адаптації екологічного законодавства України до міжнародних та європейських норм, окремих директив, програм, у тому числі Паризької угоди (хартії) 2015 р.

3. З огляду на перспективи поглиблення експортної орієнтації українського сільського господарства, доцільно було би більш детально дослідити проблеми гармонізації процесів стандартизації якості органічної продукції.

4. При розгляді економічної ефективності екологізації сільського господарства варто було би розширити параметри оцінки порівняно із застосованим ресурсно-витратним підходом.

5. П. 5.3 суттєво доповнили б розрахунки економічної ефективності та окупності створення комплексів по переробці відходів від багаторічних насаджень на енергетичні цілі. Разом із тим, останнім пунктом («завершальним акордом») дисертації все ж таки міг би бути пункт на прикладного, а стратегічного спрямування.

6. Авторці доцільно було б більше уваги звернути на розвиток державно-приватного партнерства як механізму реалізації екологічних проєктів. Бажано також виокремити співпрацю з міжнародними екологічними організаціями.

7. Робота виграла б, якщо б авторка подала (запропонувала) систему заходів і засобів спонукання та мотивації до активнішого розвитку процесів екологізації в галузі сільського господарства країни.

Висловлені зауваження та пропозиції в цілому не змінюють позитивної оцінки дисертаційної роботи.

## **7. Загальний висновок та оцінка дисертації.**

Визначення змісту дисертаційної роботи Бурляй Аліни Павлівни дає змогу зробити висновок, що дисертація на тему «Організаційно-економічне забезпечення екологізації сільського господарства в умовах сталого розвитку» є самостійною завершеною науковою працею, яка характеризується відповідною науковою новизною і практичною значимістю. Зміст дисертаційної роботи відповідає обраній темі, забезпечує досягнення поставленої мети та реалізацію завдань дослідження.

Зміст дисертації визначається логікою викладення, обґрунтованістю подання матеріалу та виваженістю висновків. Робота відзначається доказовістю основних положень дослідження.

Отже, актуальність теми дослідження, ступінь наукової новизни, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, достовірність висновків і рекомендацій дають підстави для узагальнення, що дисертація відповідає вимогам і положенням пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567, а її авторка – Бурляй Аліна Павлівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

**ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:**

Доктор економічних наук, професор,  
завідувач кафедри економіки підприємства  
та управління персоналом Чернівецького  
національного університету  
імені Юрія Федьковича



Ю.М.Лопатинський

